OD ORGANICKY VZNIKLÉ KE KOMPONOVANÉ KRAJINĚ A ZASE ZPÁTKY – PŘÍPADOVÁ STUDIE ZÁMECKÉHO PARKU A OBORY KAČINA

FROM AN ORGANICALLY FORMED TO A COMPOSED LANDSCAPE AND BACK AGAIN – A CASE STUDY OF THE CASTLE PARK AND THE KAČINA NATURE RESERVE

Pavel Novák[1], **Šárka Kopecká**[1]

[1] Národní zemědělské muzeum Kačina, Svatý Mikuláš 51, okres Kutná Hora, Česká republika

Abstrakt

Studie se zabývá návraty od Chotkovské, na základě estetických hledisek vytvořené krajiny ke krajině formované každodenní hospodářskou činností na příkladu zámeckého parku a obory Kačina od jejich vzniku po současnost a jejich příčinami, které vidí ve změně podnikatelských záměrů, změně kompozice parku, chronickém nedostatku finančních prostředků, v ústupu šlechty z veřejného života a odlišných priorit v období socialismu.

Klíčová slova: park- obora-Kačina – návraty od komponované k organicky vzniklé krajině

Abstract

The study deals with the return from a composed landscape to an organically created landscape on the example of the castle park and the Kačina nature reserve from their inception to the present and their causes, which it sees in the change of business plans, the change in the composition of the park, the chronic lack of financial resources, the retreat of the nobility from public life and different priorities in the period of socialism.

Keywords: Park-game preserve-Kačina – returns from a composed to an organically formed landscape

ÚVOD

Krajiny podle množství péče o ně oscilují mezi organicky vzniklými formovanými zemědělstvím a lesnictvím a komponovanými tvořenými s estetickými záměry. Předkládaná studie je zaměřena na zámecký park a oboru hraběcího rodu Chotků na Kačině. Studie vychází z literatury věnované Chotkům (Ledr, 1884; Cerman, 2008) – a nepublikovaných prací projektového charakteru Šimka *a kol*. (2005, 2008) Posledně jmenovaný je i autorem disertační práce věnované kačinské oboře (2009). Velký význam má práce Lipského *a kol.*

https://doi.org/10.11118/978-80-7509-979-2-117

Krajina Novodvorska a Žehušicka (2011), neboť se týká nejenom komponované, ale i organicky vzniklé krajiny. Na širší krajinu Novodvorska je zaměřená práce Flekalové, Šimka (2015).

Autoři si kladou následné výzkumné otázky: Jaké změny proběhly v parku a oboře na Kačině a čím jsou způsobeny?

METODY

Studie je založena na komparativní metodě srovnávající historické a současné mapy a letecké snímky, které jsou konfrontovány s poznatky z terénu.[1]

Vedle komparativní metody je použita i metoda typologická umožňující vytvořit typologii organicky vznikající krajiny na místě dříve komponované.

VÝSLEDKY

Vývoj organické a komponované krajiny v okolí Kačiny probíhal ve vlnách, jak to ukazuje následující tabulka.

DISKUSE

Na rozdíl od Ledra (1884) se domníváme, že první výsadby v okolí Nových Dvorů mimo několika se zámkem vizuálně komunikujících alejí mají utilitární charakter, tj. Měly vést ke zlepšení výnosů z lesů.

Na rozdíl od Šimka *a kol.* (2005) a Lipského *a kol*. (2011) se domníváme, že park je nutno vymezit v krajině mnohem šířeji, a to na základě vizuálních vazeb k zámku, množství voluptuárních staveb a je propojujících komunikací i existence rozsáhlých vodních ploch. Pak do něj patří jak velký Mikulášský rybník, tak částečně i lesy za ním, les Libuše se stejnojmennou zříceninou, rybníky Nový a Outěšal i zámecká obora. Dnešní park vymezený ha-ha je v podstatě jen jeho veselou částí podle Hirschfelda, (Novák, 2021; s.75)

Pokusili jsme se blíže rozklíčovat příčiny zarůstání parku a obory – návratů k organicky vzniklé krajině. Za nejvýznamnější považujeme změny podnikatelských záměrů a kompozice parku jejich majitelů. Teprve po nich následuje chronický nedostatek finančních prostředků. Nedoceněn dle našeho mínění je i zánik panství v roce 1948 a ústup šlechty z veřejného života završený zrušením šlechtických titulů. Nové výsadby v parku umožnily vytvořit mikrosvět izolovaný od okolního světa. V poválečném období měl na vývoj parku a obory vliv národohospodářský aspekt jejich využití. Obora sloužila k lovům bažantů pro devizové hosty, louky v parku se staly běžným zemědělským půdním fondem nekvalitně obhospodařovaným JZD.

Naděje vkládané po vyhlášení Kačiny nejprve rezervací NATURA 2000 a poté přírodní památkou, které bylo spojeno s přijetím plánu péče, se nenaplnily.

1 www.oldmaps/geolab cz mapy I–III vojenského mapování, cuzk.cz/geoportal mapy stabilního katastru, mapy S 1952 a evidence nemovitostí, letecké snímky 1938–2023 tamtéž. Glockspergerova mapa panství Nové Dvory z roku 1734 uložená na zámku Kačina., letecký snímek Kačiny z roku 1927 uložený tamtéž.

I: *Klíčové kroky vedoucí k posílení komponované a organicky vzniklé krajiny a jejich příčiny*

Posílení komponované krajiny	Příčina	Posílení organicky vzniklé krajiny	Příčina
70.–80. léta 18. století, výsadba alejí vizuálně propojených se zámkem	Estetizace krajiny	70.–80. léta 18. století. toulavá" výsadba remízů v lesích, stromořadí kolem silnic	Snaha zlepšit výnosy z lesů, plnění výnosu Marie Terezie
1789 založení zámeckého parku, instrukce zakazující těžbu v parku a oboře	Reprezentace, rekreace	Po patnácti letech stanoveno pro jednotlivé typy lesa obmýtí	Snaha zabránit zarůstání
80. léta 18. st. – 20. léta 19. st. budování voluptuárních staveb na koncových bodech dálkových výhledů ze zámku	Reprezentace, snaha vzbudit dojem obrovského pozemkového vlastnictví	40. léta 19. st. Vypuštění rybníků, zánik parku v jeho původním rozsahu	Podnikatelský záměr – pěstování cukrovky
		1848 zánik panství	Konec údržby koncových bodů dálkových výhledů
1864 nové výsadby v parku	100. výročí panování Chotků v Nových Dvorech		
		70. léta 19. st. Zarůstání okrajových částí parku a obory	Hospodářská krize, nedostatek prostředků na údržbu
1908 výsadba rozsáhlých pásů šeříku	75. narozeniny E. Chotka – změna koncepce parku	Pokračuje zarůstání parku, uzavírá se sám do sebe	Ústup šlechty z veřejného života
Po roce 1918 dosadba exotů do arboreta, z pozemkové reformy vyreklamován park s oborou	Snaha ukázat, že je Quido Thun Hohenstein hoden dědictví po Chotcích	Počátek 20. let přeměna pole mezi silnicí a ha-ha v les, dokončení vizuálního uzavření parku	Vznik mikrosvěta šlechty, do něhož zvenčí není vidět, reakce na zrušení šlechtických titulů
1952 zásadnější údržba parku	U příležitosti otevření expozic Zemědělského muzea		
		50. léta zatravněna zbývající pole v parku, v oboře vysázeny smrkové hustníky, Velká i Malá bažantnice srůstají v jeden celek, lesem zarostlo i ha-ha	Park vnímán muzeem jako zátěž, nedostatek zdrojů, snaha zvýšit výtěžnost obory pořádáním honů pro devizové hosty
Mírné zlepšeni péče o park	2008 vyhlášení parku a obory rezervací Natura		
2008–2013 komplexní obnova parku a obory	Využita možnost získat prostředky jinak nedosažitelné z OPŽP		
2014 Údržba areálu podle plánu péče	Prohlášení Kačiny přírodní památkou a vypracování plánů péče	Přetrvává nekvalitní péče o louky, v oboře není zajištěn dostatečný úklid po těžbě	Nedostatečně motivující dotace, nedostatek prostředků pro zajištění kvalitnější péče
		2024 Znovu se šíří zarůstání okrajových částí parku i obory	Nedostatek finančních prostředků u muzea, u LČR nejasnost koncepce i vlastnických poměrů k oboře

Plán péče není závazný pro dodavatele a ani dotovaná agroenvironmentální opatření nevedla k výraznému zlepšení péče. Výše dotace není pro JZD dostatečně motivující a kvalitnější péči si NZM není schopno zaplatit.

ZÁVĚR

Závěrem můžeme konstatovat, že i park a obora na Kačině oscilují mezi komponovanou a organicky vzniklou krajinou. Odstup 10 let od revitalizace vnímané jako vítězství komponované krajiny ukazuje, že již opět sílí kroky vedoucí k obnově organicky vzniklé krajiny. Příklad parku a obory Kačina ukazuje, že nedostatečná údržba komponované krajiny může vést na jedné straně až ke klimaxu a na straně druhé k vzniku krajiny obor a lesů nebo krajiny vrchnostenských sídel a dvorů.

Poděkování

Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2027 (NAKI III) Ministerstva kultury ČR s názvem Stopy tradičního hospodaření v průmyslově, zemědělsky a rekreačně intenzivně využívaných regionech: jejich identifikace, dokumentace, záchrana a možnosti využití (identifikační kód DH23P03OVV036).

LITERATURA

BORUSÍK, P. 2009. *Využití pěstební analytiky solitérních stromů, skupin stromů a stromových porostů v historických zahradách*. Disertační práce Lednice 2009.

BORUSÍK, P., KOHLOVÁ, J. 2008. *Regenerace NKP Kačina – část obora*. Dokumentace pro stavební řízení, 2008.

CERMAN, I. 2008. *Chotkové, příběh úřednické šlechty*. Praha: NLN 2008.

FLEKALOVÁ, M. ŠIMEK, P. 2009. Chotkovské parkové úpravy Novodvorska, In: *Kačina a Chotkové* (s. 17–30). Kutná Hora Antiqua cuthna 5–11, 2009–2015.

EHRLICH, M., KUČA, K., KUČOVÁ, V., PACÁKOVÁ, B., PAVLÁTOVÁ, M., SALAČOVÁ, A., ŠANTRUČKOVÁ, M., VOREL, I., WEBER, M. 2020. *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*, metodika, Praha: NPÚ 2020.

LEDR, J. 1884. D*ěje panství a města Nových Dvorů, Kutná Hora*. Nákladem knihkupectví Karla Šolce 1884.

LIPSKÝ, Z. a kol. 2011. *Vývoj krajiny Novodvorska a Žehušicka ve středních Čechách*. Praha 2011.

NOVÁK, P. 2021. *Voda v areálu parku a oboře zámku Kačina.* Prameny a studie 68, Praha: NZM 2021, s. 73–93.

ŠIMEK, P. *a kol.* 2008. *Regenerace zámeckého parku Kačina.* Dokumentace pro stavební řízení, Florart 2008.

ŠIMEK, P., KOHLOVÁ, J., BORUSÍK, P. *a kol.* 2005. *Regenerace zámeckého parku Kačina – studie obnovy*. Lednice: Zahradnická fakulta MZLU v Lednici na Moravě 2005.

Mapové zdroje:

ANONYMUS. 1734. *Mapa Jana Glockspergera.* Uložená v Národním zemědělském muzeu Kačina.

ANONYMUS. 1927. *Letecký snímek Kačiny*. Uložený v NZM Kačina.

Internetové zdroje:
- www.cuzk.cz, využity mapy stabilního katastru, meziválečná reambulace map III. vojenského mapování, vojenské mapování z roku 1952, mapy evidence nemovitostí z 60. let 20. století a konečně současné mapy evidence nemovitostí a dále letecké snímky z let 1938–2023.
- www.oldmaps.cz/geolab využity mapy I., II., III. vojenského mapování

Kontakty

Pavel Novák: pavel.novak@nzm.cz
Šárka Kopecká: sarka.kopecka@nzm.cz